

G U S T A V E F L A U B E R T

Educația sentimentală

Traducere și note
EDUARD CLAUDIU BRĂILEANU

I

Pe 15 septembrie 1840, cam pe la ora șase dimineața, vaporul *Ville-de-Montereau*, gata să ridice ancora, scotea nori groși de fum în fața cheiului Saint-Bernard.

Oamenii veneau grăbiți, butoaie mai mici sau mai mari, funii groase și coșuri cu rufe îngreunau circulația; marinarii nu răspundeau nimănui; oamenii se loveau unii de alții; pachetele erau urcate pe pasarelă și toată agitația se pierdea în zgomotul aburului care, tâsnind printre plăcile de tablă, învăluia totul într-o ceață albicioasă, în timp ce clopotul de pe punte bătea fără încetare.

În sfârșit, vaporul se urni; cele două maluri, pline de prăvălii, șantiere navale și fabrici, se desfășurau sub privirile pasagerilor ca două benzi întinse înaintea clienților.

Un tânăr de vreo optsprezece ani, cu părul lung, ținând sub braț un album, rămase nemișcat lângă cârmă. Admiră prin ceață clopotnițele și clădirile despre care nu știa nimic. Îmbrățișă apoi cu o ultimă privire insula Saint-Louis, cartierul Cité, Catedrala Notre-Dame. Curând, în timp ce Parisul dispărea, scoase un oftat adânc.

Domnul Frédéric Moreau, proaspăt absolvent, cu diplomă de baccalaureat, se întorcea la Nogent-sur-Seine, unde trebuia să mai piardă vremea vreo două luni, înainte de a se întoarce în capitală ca să-și continue studiile la Facultatea de Drept. Maică-sa îi dăduse bani de drum și-l trimisese la unchiul lui, în Le Havre, cu speranța că bătrânul o să-i lase vreo moștenire. Băiatul tocmai se întorsese în ajun din vizita făcută și, regretând că nu mai putea rămâne în capitală, se hotărî să meargă acasă pe drumul cel mai lung.

Freamătul se mai potolise; toți se așezaseră la locurile lor. Câțiva călători se încălzeau stând în picioare în jurul motorului. Coșul azvârlea, cu un pufăit lent și ritmic, o dâră de fum negru. Puntea tremura din cauza unei ușoare vibrații interioare și cele două roți cu vâsle se învârteau rapid, bătând apa.

De-a lungul râului, se întindeau plajele. Plute din lemn se unduiau după mișcările valurilor și pe o barcă fără pânze un bărbat pescuia așezat pe jos. Ceața răzleață se risipi, apoi soarele se ivi la orizont, dealul care urma pe dreapta cursului Senei se făcu din ce în ce mai mic și apărură un altul, mai apropiat, pe celălalt mal. Copacii se șteau dintre case joase, cu acoperișuri ridicate după moda italiană. Locuințele aveau grădini în pantă, despărțite între ele prin ziduri noi, garduri din fier, pajști înverzite, sere calde și ghivece cu mușcate, așezate la distanțe egale pe terase, de unde, sprijinit în coate, puteai admira peisajul. Văzând toate aceste căsuțe cochete, atât de liniștite, câte unul de pe vapor visa să devină un astfel de proprietar, pentru a trăi acolo până la sfârșitul

vieții, cu un biliard bun, o barcă, o soție sau orice altceva. Plăcerea nouă a unei excursii pe apă sporea ambițiile. Cei mai poznași dintre ei începeau să facă glume. Mulți cântau. Lumea era veselă, se serveau și câteva pătărele cu alcool.

Frédéric se gândea la camera pe care ar ocupa-o acolo, la planul unei drame, la subiecte de tablouri, la pasiunile viitoare. Găsea că fericirea pe care sufletul său curat o merita din plin întârzia să apară. Recita în minte versuri de dragoste și mergea pe punte cu pași repezi. Ajunse la capătul covertei, aproape de clopot, și, în mijlocul unui grup de pasageri și de marinari, văzu un domn preocupat să-i spună vorbe dulci unei țărănci, în timp ce răsucea cruciulița din aur pe care o purta la piept. Era un bărbat bine făcut, la vreo patruzeci de ani, cu părul creț. Purta o jachetă din catifea neagră, două smaralde îi luceau pe cămașa din mătase fină, iar pantalonii largi, albi îi cădeau peste niște cizme roșii, din piele fină, împodobite cu desene albastre.

Prezența lui Frédéric nu-l deranjă. Se întoarse spre el de mai multe ori, cercetându-l cu privirea. Apoi oferii țigări tuturor celor din preajmă. Dar plictisit, fără îndoială, de compania aceasta searbădă, se îndepărtă. Frédéric se luă după el.

Mai întâi, bărbații discutară despre diferitele soiuri de tutun, apoi, în mod firesc, despre femei. Domnul cu ciuboșele roșii îi dădea sfaturi tânărului, expunea teorii, povestea anecdote, se dădea pe el însuși ca exemplu, trâncănea pe un ton patern, cu un aer firesc și amuzant.

Era republican; călătorise mult, cunoscuse pe dinăuntru teatre, restaurante, redacții de ziare și pe toți artiștii celebri, numindu-i familiar pe numele mic. Frédéric îi povesti repede ce avea de gând să facă. Bărbatul îl încurajă să-și descarce sufletul, dar îl întrerupse ca să observe coșul de fum. Făcu apoi repede un calcul complicat, să descopere *câte lovituri de pișton și de câte ori pe minut ar trebui să...* etc. După ce obținu rezultatul scontat, se mulțumi să admire îndelung peisajul. Se consideră fericit că a scăpat de afaceri. Frédéric avea un oarecare respect pentru el și nu rezistă ispitei de a-i afla numele. Necunoscutul îi răspunse pe nerăsuflăte:

– Jacques Arnoux, proprietar al Artei industriale, pe bulevardul Montmartre.

Un slujitor cu galon aurit la șapcă, veni să-i spună:
– Ar putea domnul să coboare? Domnișoara plânge. Apoi dispăru.

Arta industrială era o afacere mixtă, cuprinzând un ziar de educație plastică și o prăvălie de tablouri. Frédéric citise de mai multe ori numele firmei în vitrinele librăriei din orașul lui natal, scris pe afișe imense, unde numele *Jacques Arnoux* apărea cu litere mari.

Soarele strălucea cu putere, făcând să lucească inelele din fier din jurul catargelor, plăcile chesoanelor, dar și suprafața apei. La proră, luciul apei se spărgea în două dâre de spumă care ajungeau până la marginea pajștilor. La fiecare cotitură a râului se vedea aceeași perdea de plop anemici. Câmpia era pustie. Pe cer erau norișori albi, încremeniți, iar plictiseala, ivită pe nesimțite, părea să încetinească

mersul vaporului și făcea chipurile călătorilor să pară și mai neatrăgătoare.

Cu excepția câtorva burghezi, care aveau bilete la clasa I, ceilalți erau muncitori și unii mici negustori, călătorind împreună cu soțiile și copiii lor. După cum era obiceiul pe atunci, de a se îmbrăca la drum cu hainele cele mai ponosite, aproape toți purtau tichii vechi grecești sau pălării decolorate, veșminte negre, tocite de purtarea prin birouri, ori redingote cu butonierele lărgite pentru că fuseseră prea mult folosite la prăvălie. Ici și colo, o vestă cu guler șal lăsa la vedere o cămașă din stambă, pătată de cafea. Ace din crisocal¹ erau înfipite în cravate zdrențuroase; curele cusute sub talpă țineau pe picior opinci făcute din resturi; două sau trei pușlamale care țineau bastoane de bambus legate în curele de piele aruncau priviri piezișe și tați de familie se holbau, punând întrebări. Stăteau de vorbă, în picioare sau așezați pe bagaje. Unii dormeau prin colțuri, alții mâncau. Puntea era murdărită de coji de nucă, de mucuri de țigară, de coji de mere, de resturi de mezeluri aduse în hârtie. Trei ebeniști, îmbrăcați doar în bluză, așteptau în fața cantinei. Un cântăreț la harpă, în zdrențe, se odihnea, sprijinit în instrument. La intervale regulate se auzeau zgomotul cărbunelui trosnind în cuptoare, un răs, o voce. Pe pasarelă, căpitanul făcea drumuri du-te-vino! Ca să ajungă la locul lui, Frédéric împinse grilajul de la clasa I, deranjând doi vânători, cu câinii lor cu tot.

¹ Bronz folosit pentru confecționarea bijuteriilor datorită culorii sale, apropiată de cea a aurului. (n.tr.)

Deodată avu o revelație.

Era așezată la mijlocul băncii, singurică, sau cel puțin nu zărea el pe nimeni prin preajmă, uluit de frumusețea ochilor ei. În timp ce-i trecea prin față, femeia își ridică privirea, iar băiatul se retrase sfios. După ce se mai îndepărtă, o privi cu atenție. Ea avea o pălărie din paie cu boruri largi și cu funde roz, fâlfâind în vânt, în urma ei. Șuvițele negre de păr îi conturau sprâncenele lungi, coborau foarte mult și păreau să-i strângă drăgăstos ovalul chipului. Rochia de muselină albă, presărată cu noduri mici de dante-lă, se răsfira în multe pliuri. Femeia broda ceva, iar nasul drept, bărbia – întreaga ei făptură se decupa pe fundalul cerului albastru. Și cum părea indiferen-tă, băiatul făcu mai multe drumuri în dreapta și în stânga, ca să-și ascundă preocuparea, apoi se plasă mai aproape de umbra ei, rezemată de bancă, și se prefăcu a privi o barcă pe fluviu.

Nu mai văzuse niciodată o așa splendoare, o piele atât de frumoasă, o talie atât de seducătoare, dege-te așa de fine, străbătute parcă de lumină. Se uita la coșul ei de lucru ca la un ceva extraordinar. Oare cum o chema, unde locuia, ce fel de viață avea, ce trecut? Voia să-i cunoască mobilele din cameră, toate rochiile pe care le purtase, oamenii apropiați ei. Chiar și dorința de a o poseda fizic dispărea în fața unei curiozi-tăți mai profunde, aproape dureroasă, fără limite.

O negresă cu un fular pe cap își făcu apariția ți-nând de mână o fetiță măricică. Copila, cu ochii în lacrimi, tocmai se trezise: femeia o luă pe ge-nunchi. *Domnișoara nu era prea cuminte, chiar dacă avea să*

împlinească în curând șapte ani. Maică-sa nu avea s-o mai iubească, fiindcă i-a tolerat prea mult hachițele. Frédéric se bucura să audă astfel de vorbe, ca și cum ar fi făcut vreo descoperire, vreo achiziție.

Presupuse că este de origine andaluză, poate cre-olă. Înseamnă că doamna o adusese pe negresă din acele insule.

Un șal lung cu dungi violete era așezat în spatele ei, pe marginea de aramă. Poate că făcuse de multe ori călătorii pe mare și în serile umede trebuia să-și fi acoperit cu el mijlocul, picioarele, dormind în acel șal. Dar din cauza franjurilor grele, el aluneca încet-încet și ar fi căzut în apă dacă Frédéric nu ar fi sărit dintr-odată și nu l-ar fi prins. Ea îi spuse:

– Mulțumesc, domnule!

Ochii lor se întâlniră.

– Ești gata soțioară? strigă domnul Arnoux din capul scării.

Domnișoara Marthe alergă spre el și, agățându-se de gâtul lui, îl trăgea de mustați. Cum se auziră sunetele unei harpe, fetița vru să vadă cine cântă. Curând, harpistul intră la clasa I, condus de negresă. Arnoux îl recunoscă: îl avusese drept model pentru picturile lui; îi spuse pe nume, ceea ce îi surprinse pe cei de față. În sfârșit, instrumentistul își aruncă pe spate ple-tele lungi, întinse brațele și începu să cânte.

Era ca o romanță orientală, în care se vorbea de pumnale, de flori și de stele. Omul în zdrențe cânta cu o voce pătrunzătoare. Tremurul motorului în-terupea melodia în contratimp. El ciupea corzile și mai tare, iar ele vibrau. Sunetele lor metalice păreau

suspine ori vaietul unei iubiri orgolioase și învinse. Pe cele două maluri ale râului, pădurile se înclinau până la buza apei. O adiere de aer proaspăt se făcea simțită. Doamna Arnoux privea pierdută în depărtare. Când muzica se opri, clipi de mai multe ori, ca și cum s-ar fi trezit dintr-un vis.

Harpistul se apropie sfios de ei. În timp ce Arnoux se căuta prin buzunare după mărunțiș, Frédéric întinse spre șapca lui pumnul strâns și, deschizându-l jenat, lăsă acolo un ludovic de aur. Nu trufia îl împingea să dea de pomană în fața ei, ci un soi de binecuvântare la care o asocia și pe ea, o pornire de suflet, aproape religioasă.

Arătându-i drumul, Arnoux îl conduse prietenește pe scări. Frédéric spuse că tocmai terminase de mâncat, deși murea de foame și nu mai avea niciun sfaț din bursă.

Apoi se gândi că avea dreptul, ca oricare altul, să rămână în acel loc.

Burghezii mâncau în jurul unor mese rotunde, iar un ospătar se ocupa să nu lipsească nimic mesenilor. Domnul și doamna Arnoux erau în fundul sălii, în dreapta. Băiatul se așază pe o banchetă lungă, acoperită cu catifea, după ce strânse un ziar întins acolo.

La Montereau, soții trebuiau să ia diligența spre Châlons¹. Călătoria lor în Elveția dura o lună. Doamna Arnoux își muștra soțul pentru slăbiciunea lui față de copil. El îi șopti la ureche ceva plăcut, fără îndoială, pentru că femeia zâmbi. Apoi se ridică să tragă perdeaua ferestrei din spatele lui.

¹ Oraș în Franța, departamentul Marne.

Tavanul, scund, alb complet, reflecta o lumină crudă. Frédéric vedea în fața lor umbra genelor ei. Femeia își înmuia buzele în pahar și strângea puțină pâine între degete. Medalionul de lapislazuli¹ legat cu un lanț de aur de încheietura mâinii se lovea din când în când de marginea farfuriei. Cu toate acestea, cei de la masă nu păreau că bagă de seamă sunetul.

Din când în când, prin hublouri, se putea zări lunecând marginea unei bărci care acosta vaporul pentru a lua sau a lăsa alți călători. Mesenii se aplecau prin deschizături și numeau cu voce tare locurile pe unde treceau.

Lui Arnoux nu-i plăcea cum se gătea: se enervă destul de tare când i se aduse nota de plată și ceru să-i fie micșorată. Apoi îl duse pe tânăr la proră, ca să bea groguri, dar Frédéric se întoarse repede sub umbrar, unde revenise și doamna Arnoux. Ea citea un volum subțire, cu o copertă gri. Colțurile gurii i se ridicau o clipă și o străfulgerare de bucurie îi lumina chipul. Băiatul era invidios pe cel care născocise acele lucruri ce o făceau pe ea atât de preocupată. Cu cât o admira mai mult, cu atât simțea că între ei se căscau prăpăstii uriașe. Cel mai bine ar fi fost, credea el, să renunțe la ea imediat, definitiv, fără să-i smulgă niciun cuvânt, fără să-i lase nici măcar o amintire.

O câmpie se întindea în partea dreaptă. La stânga, pășunea se străduia să acopere dealul unde se

¹ Numită și piatra albastră, se spune că este una dintre cele mai vechi pietre prețioase din lume, apreciată mai mult decât aurul de unele culturi străvechi (Egipt, Babilon). De aceea, era adăugată în mormintele mumiilor pentru a le călăuzi drumul în viața de apoi.

zăreau podgorii, nuci, o moară și, dincolo de ele, poțeci șerpuitoare pe stânca albă ce atingea marginea cerului. Ce fericit ar fi fost să urce unul lângă celălalt, cu brațul în jurul mijlocelului ei, în timp ce rochia ar fi măturat frunzele îngălbenite, ascultând-o vorbind, privindu-i strălucirea din ochi! Vaporul trebuia doar să se oprească, iar ei n-aveau decât să coboare, dar lucrul acesta atât de simplu nu era totuși mai lesne de făcut decât să miște soarele din loc!

Puțin mai departe se zări un castel, cu un aco-periș ascuțit și turnuri pătrate. Un covor de flori se întindea în fața lui și aleile se pierdeau, ca niște bolți negre, sub tei înalți. Chiar atunci, doi tineri, o doamnă și un domn, se iviră pe peron, între ghivecele mari cu portocali. Apoi totul pieri.

Fetița se juca pe lângă el. Frédéric vru să o îmbrățișeze, dar ea se ascunse în spatele dădacei. Maică-sa o certă că nu a fost prea drăguță cu domnul care îi salvase șalul. Să fi fost oare o ușă deschisă discret pentru el?

– O să-mi vorbească, în sfârșit? se întrebă el.

Timpul trecea în defavoarea lui. Cum să facă rost de o invitație la familia Arnoux? Nu-i trecu altceva prin cap mai inteligent decât să-i atragă femeii atenția asupra culorii toamnei, adăugând:

– Acum vine și iarna, cu balurile și cinele ei festive!

Dar Arnoux era prea ocupat să-și facă bagajele. Malul de la Serville apăru, cele două poduri începură să se apropie, trecură pe lângă o fabrică de funii, apoi pe lângă un rând de case scunde. Mai jos se aflau cazane cu păcură pentru uns corăbiile și resturi din

lemn. Puștii alergau pe nisip, făcând roata. Frédéric recunoscă un bărbat îmbrăcat cu vestă și îi strigă:

– Grăbește-te!

Ajungeau. Îl căută cu greu pe Arnoux în mulțimea de călători, iar celălalt răspunse strângându-i mâna:

– Mă bucur că te-am cunoscut, dragă domnule!

Când ajunse pe chei, Frédéric se întoarse. Ea era în picioare, lângă cârmă. Îi trimise o privire în care încercase să-și pună tot sufletul, dar femeia rămase neclintită, de parcă el n-ar fi făcut nimic. Apoi, fără să răspundă la salutul servitorului, Frédéric îl întrebă:

– De ce n-ai adus trăsura până aici?

Bărbatul se scuză.

– Ce neisprăvit! Dă-mi niște bani!

Apoi plecă să mănânce la un han.

După un sfert de oră, vru să între, ca din întâmplare, în curtea diligențelor. Poate avea norocul să o vadă.

La ce bun? se întrebă el.

Plecă în trăsură. Cei doi cai nu erau ambii ai maică-sii, ea doar împrumutase unul de la domnul Chambrion, casierul, ca să-l înhame lângă al ei. Isidore, plecat din ajun, se odihni la Bray până seara și se culcase la Montereau, așa încât animalele, odihnite, mergeau ușor la trap.

Câmpurile pline de grâne se întindeau cât vedeai cu ochii. Copacii erau aliniați pe două șiruri la marginea drumului, iar bornele din piatră rămâneau în urmă una câte una. Și uite-așa, trece prin Villeneuve-Saint-Georges, Ablon, Châtillon, Corbeil și celelalte locuri cunoscute; călătoria întregă i se derulă prin fața ochilor într-un mod așa de clar, încât îi veniră